

DER SKAL EN AMBITIØS SPROGINDSATS TIL I DE TOSPROGEDE BØRNS FØRSTE ÅR

TOSPROGSPÆDAGOG SARAH NIELSEN OG FORHENVÆRENDE PÆDAGOGISK KONSULENT BEATA ENGELS ANDERSSON, CENTER FOR UDDANNELSE OG PÆDAGOGIK, LYNGBY-TAARBÆK KOMMUNE.

I 2011 søsatte Lyngby-Taarbæk kommune projektet "Sprog er en gave – samarbejde med tosprogede forældre til børn i dagtilbud" på baggrund af ønsker fra tosprogede forældre. Projektet havde særlig fokus på tosprogede drenge samt mødet med den tidlige skriftsprogskultur på både modersmålet og andetsproget.

Der er to gode forklaringer på, hvorfor vi ønskede at iværksætte et stort udviklingsprojekt vedrørende tosprogede børn i dagtilbud.

Projektet havde særlig fokus på tosprogede drenge samt mødet med den tidlige skriftsprogskultur på både modersmålet og andetsproget.

Lyngby-Taarbæk Kommune er præget af en internationalt sammensat befolkningsgruppe med borgere med forskellige nationaliteter, modersmål og baggrunde. I kommunen er der flere internationale virksomheder og uddannelsesinstitutioner som fx Danmarks Tekniske Universitet (DTU). De tiltrækker ansatte og studerende med udenlandsk baggrund.

Der er i kommunen sociale boligområder med et højere antal familier med anden etnisk baggrund end dansk, end det er tilfældet i kommunens villaområder. Dette afspejler sig selvsagt i børnegrupperne i dagtilbuddene og i elevsammensætningen på de lokale skoler. Derfor er fordelingen af tosprogede børn i dagtilbud meget uensartet.

Som følge heraf er viden om tosprogede børn meget forskellig fra dagtilbud til dagtilbud. Den begrænsede viden hos pædagogerne i dagtilbud med ingen eller få tosprogede børn er en udfordring, når den spirende mobilitet medfører, at tosprogede familier lige pludselig står i døren. Det er den ene forklaring.

En anden forklaring er, at kommunen har etableret et team af tosprogs pædagoger med en meget høj faglig kompetence og mange erfaringer. Dette ønskede kommunen at få større udbytte af i samarbejde med pædagogerne i de mest erfarne dagtilbud, så området kunne udvikles med henblik på at dygtiggøre ledere og pædagoger i samtlige dagtilbud.

I denne artikel vil vi fortælle om projektet "Sprog er en gave" og filmen "Sprog er en gave fra mor og far", inden da begrundes vi dog først projektet via nationale lovgivninger og evalueringer, der peger på nødvendigheden af en tidlig indsats.

Nationale lovændringer og evalueringer i forhold til tidlig indsats

Det fremgår af Dagtilbudsloven § 11¹, at kommunalbestyrelsen har ansvar for at sikre, at barnets forældre inddrages i forbindelse med sprogstimuleringen, samt at forældrene får vejledning i selv at understøtte deres barns sproglige udvikling. Forældrene har desuden pligt til at lade deres barn deltage i sprogstimuleringen i dagtilbuddet.

Der fandtes i 2011 kun ganske lidt materiale på området, der kunne støtte pædagogerne i at løse denne opgave

Vedrørende de pædagogiske læreplaner² står der i Dagtilbudsloven § 8, at dagtilbuddet skal beskrive deres mål for børnenes læring inden for en række temaer. Et af seks pædagogiske læreplantemaer handler om sproglig udvikling.

Det fremgår af ministeriets vejledning³ om temaet sproglig udvikling, at "Et varieret og korrekt sprog og evnen til at bruge det, så det passer i forskellige situationer, øger børnenes mulighed for at blive forstået. En tidlig og god stimulering af børns ordforråd og forståelse af begreber og regler, der gælder for det talte sprog, er derfor en vigtig del af dagtilbuddet."

I forhold til det tidlige møde med skriftsproget står der endvidere: "Med sproglig udvikling menes både talesprog, skriftsprog, tegnsprog, kropssprog og billedsprog".

Her fandt vi et regelgrundlag, som klart formulerede fokus på et område, som vi gerne ville være med til at udvikle i praksis. Vi fandt også belæg for, hvor vigtigt det var at arbejde med barnets samlede sproglige produktion, nemlig både tale- og skriftsprog, og at der desuden var krav om, at der skulle sættes ind over for tosprogede børn gennem pædagogisk vejledning af forældre.

I 2008 udgav Danmarks Evalueringsinstitut rapporten "Sprogstimuleringsindsatsen for tosprogede småbørn".⁴ Den viste, at det går fremad i kommunerne, fx viste evalueringen, at 48 % af de adspurgte pædagogiske konsulenter mente, at de tosprogede børns og deres forældres motivation for at deltage i sprogstimuleringsaktiviteter var bedre end fem år tidligere. 55 % af konsulenterne, som medvirkede i evalueringen, sagde, at sprogstimuleringsaktiviteterne i højere grad var organiseret som en del af det pædagogiske tilbud.

Evalueringen pegede også på, at der stadig var vigtige udfordringer at tage fat på. Fx at skabe et tillidsfuldt samarbejde med forældre til de tosprogede børn og at give de pædagogiske medarbejdere bedre faglige kvalifikationer til at håndtere opgaven.

Endelig pegede rapporten på, at faktorer som kulturel brobygning, herunder også formidling af dagtilbuddets kultur, og evnen til at kunne skelne tosprogede børn med specialpædagogiske behov fra tosprogede

børn med sproglige udfordringer var afgørende for succes i sprogstimuleringsindsatsen.

Tosprogede elever har dårligere forudsætninger for at påbegynde og gennemføre en ungdomsuddannelse end elever med etsproget dansk baggrund, og tosprogede drenge med ikke-vestlig baggrund er dem i Danmark, som har de allersvageste forudsætninger herfor.

Fra projektets start var de tosprogede forældre inddraget aktivt, ved at de deltog i fokusgruppeinterviews og dialogmøder. Deres input har været vigtige for både proces og produkt.

De seneste tal fra Danmarks Statistik⁵ viser, at tosprogede drenge fra Tyrkiet og Libanon har et karaktergennemsnit i de bundne prøver på hhv. 4,3 og 4,2 ved folkeskolens afgangsprøve. Det er niveauer, som ligger hhv. 2,2 og 2,1 under gennemsnittet for drenge med dansk oprindelse.

Hvor mange elever drejer det sig egentlig om på landsbasis? Jo, de ikke-vestlige efterkommere udgjorde i 2014 7 pct. af en årgang. Det svarer til næsten 5.000 tosprogede piger og drenge pr. år. Dette tal har været støt stigende igennem de sidste 20 år.

Projektet: Sprog er en gave – samarbejde med tosprogede forældre til børn i dagtilbud

"Sprog er en gave" er et projekt, som blev gennemført fra 2011-2013 i fire dagtilbud i Lyngby-Taarbæk Kommune i samarbejde med kommunens tosprogesteam. Projektet modtog støtte fra det daværende Social- og Integrationsministerium. I projektperioden udviklede tosprogesteamet og fire dagtilbud tre mapper i samarbejde med firmaet Amondo.

Projektets overordnede mål var at styrke de tosprogede børns sproglige kompetencer med henblik på at udvikle et alderssvarende dansk ved skolestart, således at de tosprogede børn kunne få det fulde udbytte af skolens undervisning og på længere sigt gennemføre en ungdomsuddannelse.

Projektet havde fokus på at kompetenceudvikle personalet i de fire dagtilbud, og der blev afholdt seminarer, workshops, kursusforløb og en studietur til Sverige.

Fra projektets start var de tosprogede forældre inddraget aktivt, ved at de deltog i fokusgruppeinterviews og dialogmøder. Deres input har været vigtige for både proces og produkt.

Midt- og slutevalueringens konklusioner viste bl.a., at forældrene var blevet mere åbne over for at tale om og tage imod råd om deres barns sproglige udvikling, og at de dialogmøder, der var blevet afholdt for tosprogede forældre i dagtilbud, blev oplevet som en god måde at styrke samarbejdet på.

Helt konkret blev der i projektet udviklet tre mapper i form af dialog- og refleksionsmateriale. To mapper til pædagoger i dagtilbud om hhv. sprogstimulering og forældresamarbejde og en mappe, der var et inspirationskatalog til forældre om sprogstimulering i hjemmet på fem forskellige sprog.⁶

De færdige mapper bruges i dag af tosprøgsteamet i en implementeringsproces. Teamets rolle som facilitatorer i processen med at kvalitetsudvikle området understøttes af dette værktøj. Vi anvender mapperne på interne kurser i kommunen, hvor det er muligt

for den enkelte institution at få viden om, hvordan man anvender og implementerer mapperne i egen praksis. De bliver ligeledes brugt i vores vejledning af institutionerne til at belyse, hvordan man integrerer sprog i planlagte aktiviteter. Mapperne kan være med til, at pædagogen reflekterer over egen praksis og får en bevidsthed om andetsprogstilegnelsen, da "Sprog er en gave" både favner teori og praksis. Pædagogen tilegner sig en basisviden om tosprogede, som der i vejledningsforløbet kan bygges videre på i samarbejde med tosprøgstpædagogen.

Mapperne har særligt fokus på tosprogede drenge samt mødet med den tidlige skriftsprogskultur på både modersmålet og andetsproget, da Lyngby-Taarbæk Kommune er optaget af at bygge bro mellem dagtilbud, forældre og skole. Vi siger ikke "når barnet skal i skole", men "når barnet fortsætter i skole". Vi ser barnets sproglige udvikling og læring i et 0-18-års perspektiv. Sprog er et læreplanstema, der i høj grad er med til at præge børns liv: "Sproglige erfaringer er en indgangsdør til verden, en mulighed for at høste viden og erfaringer"⁷

Turen hjem fra børnehaven bruges til dialog om det, vi ser på vejen, således får barnet ord på sin omverden. Stillfoto fra filmen "Sprog er en gave fra mor og far" produceret af Filmkompagniet

"Sprog er en gave" er med til at understøtte, at der bliver arbejdet med de sproglige nuancer i dagtilbuddet. At det tosprogede barn fra en tidlig alder får knyttet begreber til den verden, som det bevæger sig i. Alle tre mapper indeholder forskellige temaer, der tager udgangspunkt i, hvordan man implementerer sprog i institutionen og i hjemmet. Ved at det tosprogede barn tidligt får sproglige erfaringer, vil

ordforrådet styrkes, og der vil være grobund for læring.

Vi anvender mappen "Sprogstimulering i hjemmet" ved vejledning af tosprogede forældre. Der er konkrete opgaver i mappen, som kan omsættes til praksis i det enkelte hjem. De sprogstimulerende aktiviteter tager udgangspunkt i genkendelige handlinger og det nære miljø omkring barnet. Alle aktiviteter er visuelt understøttet enten i form af en tegning eller fotografi. Ved at materialet også har en billedside, får vi i dialogen med forældrene et fælles tredje at tale ud fra. Aktiviteterne bliver nærværende, og forældrene kan ud fra billederne stille spørgsmål, som kan være med til, at ordforrådet styrkes i samarbejde med forældrene.

”Tilegnelsen af et nyt sprog er nemmere, da de tosprogede elever allerede har sproglige erfaringer at trække på.

Vi er opmærksomme på, at forældre er forskellige, og at vi i den enkelte samtale skal handle forskel-

ligt. Men vi skal i vejledningen kunne tilgodese den enkeltes families kompetencer med det fælles mål, at ordforrådet styrkes og nuanceres fra en tidlig alder.

Derfor kan det i samtalen være individuelt, hvilke og hvor mange sprogstimulerende aktiviteter fra forældremappen vi tager fat i. Første trin er ejerskabet til at ændre på praksis. Mapperne kan ikke stå alene, og opfølgning i form af dialogmøder og samtaler med både institutioner og forældre er en fast del af vores vejledende sprogindsats. På dialogmøder kan vi dels konkret belyse vores praksis, dels ved åbenhed og nysgerrighed sikre, at forældrene kan stille opklarende spørgsmål.

De børn, som vi møder i vores arbejde, er ofte simultant tosprogede, dvs., at de er i gang med at lære flere sprog samtidigt. Det er en ressource, som er en fordel, når de i skolen allerede fra 1. klasse stifter bekendtskab med et fremmedsprog. Tilegnelsen af et nyt sprog er nemmere, da de tosprogede elever allerede har sproglige erfaringer at trække på.

Vi er opmærksomme på det tosprogede barns sproglige kompetencer og inddrager forældrene i andetsprogstilegnelsen ved at have fokus på barnets modersmål og barnets samlede/konceptuelle ordforråd. Forældrene kan være med til at udbygge og understøtte det nuancerede ordforråd ved at give det tosprogede barn sproglige erfaringer i form af dialog og samspil på modersmålet.

Biblioteket er en verden af ord og oplevelser, som det tosprogede barn og mor endda kan tage med hjem, stillfoto fra filmen "Sprog er en gave fra mor og far" produceret af Filmkompagniet

Når forskningen samtidig peger på, at det tager mellem 5-7 år at opbygge et alderssvarende dansk skolesprog⁸, så er det afgørende at sætte ind tidligt. Altså en indsats, som bør ligge i årene, før de tosprogede børn begynder i skole.

Det vil sige, at det både er dagtilbuddets og forældrenes opgave, jævnfør kravene til både personale og forældre i dagtilbudsloven. Indsatsen bør ske i et samarbejde mellem dagtilbud og hjem. Ansvar for, at dette sker, ligger hos både ledelse og pædagoger i dagtilbuddene og hos forældrene.

Da sprog udvikles forskelligt i forskellige domæner, er det afgørende, at der bygges bro mellem dagtilbud og hjem. For tosprogede børn skal der desuden bygges bro mellem flere sprog. Det er en oplagt opgave at inddrage og aktivere forældrene i dette arbejde.

Filmene "Sprog er en gave fra mor og far"

Filmene "Sprog er en gave fra mor og far" er produceret med støtte fra Udlodningsmidlerne i Undervisningsministeriet og Københavns Kommune og er produceret af Filmkompagniet for Lyngby-Taarbæk Kommune i 2014. Filmene varer i 16 minutter og kan ses på <http://www.ltk.dk/sprog-er-en-gave>

Med filmene understøtter vi de sproglige sammenhænge i det tosprogede barns liv.

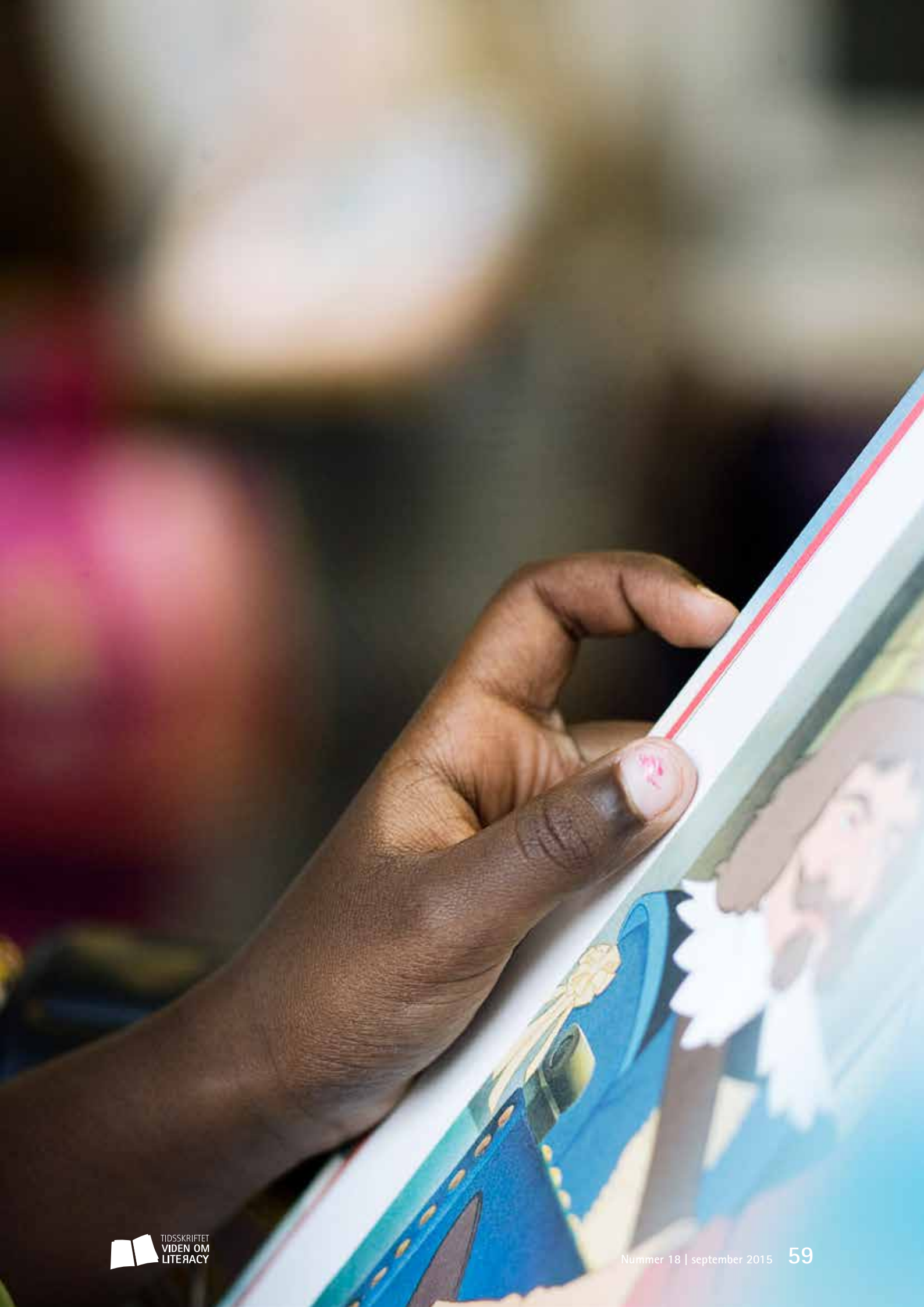
Filmene er produceret i forlængelse af projektet "Sprog er en gave" blandt andet på baggrund af ønsker fra tosprogede forældre.

I filmene er der fokus på de sproglige sammenhænge i barnets liv. Der er en sammenhæng mellem børnenes ordforråd og deres efterfølgende uddannelsesniveau. Det ordforråd, som tilegnes i de tidlige år, danner senere grundlag for, hvordan det tosprogede barn sprogligt kan følge op på og tage imod læring i skolen.

Med filmene understøtter vi de sproglige sammenhænge i det tosprogede barns liv. Det sker ved at vise, hvordan man kan arbejde med ordforråd i børnehaven, der lægger op til og er på linje med det sprog, som barnet senere hen vil møde i fagundervisningen i skolen.

I filmene inviteres vi ind i "Børnehuset Stoppestedet", som ved leg og læring understøtter de matematiske fagbegreber med aktiviteter, hvor præpositioner bliver leget og sprogligt integreret i hverdagen.

Der bliver bygget forhindringsbaner, og pædagogen fører det enkelte barn igennem forholdsordstilegnelsen, imens handlingen italesættes i dialog med barnet.

Vi ser, at børnene finder aktiviteten spændende og følger op på pædagogens anvisninger. Læring er blevet til leg, og i samarbejde med de voksne er der grobund for, at sproget vokser og styrkes.

For at fremme det tosprogede barns konceptuelle ordforråd, dvs. barnets samlede ordforråd på både modersmål og andetsprog, bliver forældrene inddraget og får til opgave at lege videre med forholdsordene hjemme på modersmålet. Samtalen i dagtilbuddet afholdes sammen med en tosprogspædagog og er visuelt understøttet af opgaveark om forholdsord fra mappen "Sprogstimulering i hjemmet", som er inspirationskataloget i "Sprog er en gave".

Filmen kommer med konkrete idéer til, hvordan man som forældre kan støtte op om andetsprogstilegnelsen. Der er ord alle vegne. For aktørerne omkring det tosprogede barn handler det om at få aktiveret sproget ved at knytte ord til de daglige handlinger. Vi anvender filmen i praksis for at gøre forældrene opmærksomme på, hvordan de kan styrke deres barns sprog. Dette sker, fra barnet bliver født. I begyndelsen vil det være i hjemmet, men snart vil det også være i dagtilbuddet, måske allerede i vuggestuen. I dagligdagen vil barnet således møde flere sprog, fra det er helt lille.

Dialogisk læsning er et anerkendt værktøj, som netop kan underbygge, at der bliver arbejdet nuanceret med sproget.

Filmen kan anvendes i forskellige fora. Den er let tilgængelig for forældre, da den kan downloades på ni forskellige sprog. For personale i dagtilbud kan den vises som et oplæg eller bruges som refleksionsmateriale på et personalemøde. Filmen viser sprogstimulerende aktiviteter og kommer med råd og vejledning til forældre, der har børn i vuggestue, børnehave og skole. Den er derfor anvendelig i både dagtilbud og skoleregion.

Filmen kan på et personalemøde være med til at etablere nysgerrighed på egen praksis. Hvordan indtænker vi sproget i vores hverdag, og får vi sat ord på den verden, som barnet bevæger sig i? Hvad kunne vi eventuelt gøre anderledes? Hvordan kan dagtilbuddet være det sproglige bindeled mellem hjem og senere hen skole?

Dialogisk læsning med tosprogede børn

Filmen giver et kort indblik i, hvordan forældre kan læse højt og være med til, at ordene bliver gentaget

i forskellige sammenhænge ved at bruge de samme bøger, som barn møder i dagtilbuddet.

Når mor taler om den samme bog med barnet, som barnet har fået fortalt i dagtilbuddet, bygges der bro mellem sprogene. Stillfoto fra filmen "Sprog er en gave fra mor og far" produceret af Filmkompagniet.

Tosprogsteamet har derfor udarbejdet en folder⁹ til personalet, som beskriver, hvordan man kan arbejde med dialogisk læsning. Dialogisk læsning er et anerkendt værktøj, som netop kan underbygge, at der bliver arbejdet nuanceret med sproget. Vi bruger folderen i vores vejledning af det enkelte dagtilbud til at sætte fokus på, hvordan det tosprogede barn tilegner sig et nyt sprog.

Der er forskel på at bruge dialogisk læsning som et pædagogisk værktøj med etsprogede og tosprogede børn. Mange af de læste ord vil for det tosprogede barn være nye, og der skal arbejdes rundt om historien med konkrete og aktiviteter, der understøtter handlingen.

Folderen kommer både med idéer til konkrete forløb og belyser teorien bag. Ved at implementere folderen giver vi pædagogerne et redskab til, hvordan de kan arbejde med de ikke så hyppigt anvendte ord.

Denne indsats vil kunne danne basis for, at det tosprogede barn i skolen kan forstå både fagtekster og litterære tekster, som det vil møde i stort omfang igennem hele grundskoleforløbet.

Når tosprogede børn fortsætter i skole

Folkeskolereformens fokus på læringsmål, hvor alle elever skal udfordres, så de bliver så dygtige, som de kan, gælder naturligvis også de tosprogede elever.

Vi ved, at en af forklaringerne på, at tosprogede elever ikke klarer sig godt nok, er, at lærere har lavere ambitioner på de tosprogede elevers vegne. Med fastsatte

læringsmål synliggøres disse for både lærere, elever og forældre.

En læringsmålstyret undervisning, hvor læringsmål opstilles i samarbejde med eleverne, må forventes at blive mere fokuseret og effektiv og sikre, at tosprogede elever også møder lærere, der har høje ambitioner på deres vegne. At lære både sprog og fag samtidigt er en stor opgave, som for mange tosprogede børn er et vilkår.

Med en tidlig indsats i dagtilbud, med bevidst valgte aktiviteter, progression i læringen og høje ambitioner på børnenes vegne kan vi være med til i samarbejde med forældrene at give de tosprogede børn gode sproglige forudsætninger.

Et godt sprog med et stort ordforråd er en betingelse for, at eleverne kan gennemføre et udbytterigt grundskoleforløb med henblik på på sigt at kunne få en ungdomsuddannelse. Det vil vi gerne hjælpe dem med helt fra start.

Noter

- 1 <https://www.retsinformation.dk/Forms/r0710.aspx?id=164215>
- 2 <https://www.retsinformation.dk/Forms/r0710.aspx?id=164345#Kap2>

- 3 <http://www.idd.dk/dls/653753685520.pdf>
- 4 <http://www.eva.dk/e-magasinet-evaluering/2008/evaluering-september-2008/evaluering-af-sprogstimulering-af-tosprogede-smaaboern-flere-faglige-kvalifikationer-til-paedagogerne>
- 5 <http://www.dst.dk/da/Statistik/Publikationer/VisPub.aspx?cid=19004>
- 6 <http://www.ltk.dk/sprog-er-en-gave>
- 7 <http://www.emu.dk/modul/1%C3%A6replanstema-sprog>
- 8 Gunhild Tomter Alstad, ph.d., Høgskolen i Hedmark ved Socialministeriets konference om Børns sprog, nov. 2014
- 9 <http://www.ltk.dk/dialogisk-laesning-med-tosprogede-boern>

Litteratur

Christensen, A. L., og Løntoft, J. (2009). *Læsetilegnelse på andetsproget dansk*. Dansk lærerforenings Forlag.

Kristensen, K. S., og Møller, L. D. (2012). *Biliteracy i børnehaven. At arbejde med skrift på flere sprog i dagtilbud*. Videncenter for Sprog, Læsning og Læring, VIA University College.

Laursen, P. H. (Red.) (2013). *Literacy og Sproglig diversitet*. Aarhus Universitetsforlag.